

Neúnosná architektura

Finance (hospodaření s penězi) jsou většinou vyjadřovány v metaforách vody: peníze „tečou“, užitek z růstu „skapává“ na chudé, kapitál se „odlévá“ ven ze zemí do daňových rájů...

Na první pohled bude tato stavba lidem připadat jako vodopád, stejně jako si většina veřejnosti v bohatých zemích myslí, že z jejich daní teče velký proud peněz do rozvojových zemí ve formě rozvojové pomoci, půjček, obchodních výhod či častokrát probíraného odpouštění dluhů. Pokud jsou tam stále chudí, mohou si za to sami, nebo je to vina jejich vlád.

Nyní si obrázek prohlédněte ještě jednou. Voda stékající dolů nedotéká až k chudým. Místo toho, proti veškeré logice, ačkoli teče dolů, stejně končí vždy znovu nahoru. Ilustrace inspirovaná známým „Vodopádem“ M. C. Eschera je dobrou metaforou současné „finanční architektury“. Zobrazuje prominentní postavení Brettonwoodských institucí (Světová banka a Mezinárodní měnový fond – MMF), ačkoli cíl, pro který byly zřízeny, neplní: zajistit finanční stabilitu, plnou zaměstnanost a rozvoj.

Peníze, které migrující pracovníci posílají svým rodinám v chudých zemích (tzv. remittance), převyšují v současnosti svým objemem veškerou rozvojovou pomoc, kterou tyto země dostávají. A jsou to výnosy z daní tamních poplatníků (či to, co z nich zbude, když se splatí zahraniční dluhy), z kterých se platí většina základních sociálních služeb jako vzdělání a zdravotní péče. Stačilo by upcat všechny netěšnosti, kudy finance utíkají pryč, a byl by dostatek finančních zdrojů pro zajištění důstojných životních podmínek pro všechny lidi na planetě.

Lakomé země

Bohaté země se v roce 1970 shodly na zájmu vydávat 0,7 % svého hrubého národního důchodu (HND) na rozvojovou pomoc. V roce 2005 ty samé země na pomoc vydaly v průměru jen 0,3 % HND. USA poskytly chudým zemím nejmenší podíl svého bohatství, jen 0,2 % HND.

Bez peněz, ale s plnými pokladnicemi

Díky nestabilitě světových finančních trhů si rozvojové země musí ponechávat obrovské rezervy peněz, aniž by je používaly, a to jen proto, aby své měny mohly bránit před spekulacemi. Na vytvoření těchto rezerv si chudé země půjčují tvrdou měnu od USA při úrokových sazbách 18 % a zase je v USA ukládají s úrokem 3 % (do státních dluhopisů USA). Většina zemí investuje své zásoby západní měny do relativně bezpečných, krátkodobých aktiv jako jsou státní pokladniční poukázky USA. Výnosy z těchto nástrojů jsou v současnosti velmi nízké – daleko pod úroky, které rozvojové země zaplatí ve splátkách svých dluhů.

Remittance

Peníze posílané emigranty a zahraničními dělníky, tzv. remittance, se vedle přímých zahraničních investic staly druhým největším kanálem pro přísun kapitálu do rozvojových zemí. Od roku 1995 představují větší částku než všechny oficiální rozvojové pomoci dohromady. V Mexiku jsou peníze posílané emigranty nepostradatelné pro 21 % rodin. Tyto prostředky se navýšily z 1 miliard USD v roce 1982 na zhruba 22 miliard v roce 2006. Ačkoli emigranti vydělávají v USA desetkrát více, než by mohli v Mexiku, přes 80 % jejich výdělků zůstává v USA. Množství peněz, které se od nich dostává do Mexika, je víceméně stejné jako to, které by si vydělali tam.

Jen střípky rozvojové pomoci skutečně pomáhají potřebným

Skutečná pomoc, tedy finanční prostředky, které jsou opravdu k dispozici pro financování rozvoje nejchudších zemí, čítají pouhých 30 miliard USD ročně, tj. méně než 40 % celkové vynaložené pomoci. Náklady na administrativu, technickou podporu, účetnictví při odpouštění dluhů, provázování rozvojové pomoci s prodejem z darujících zemí a pomoc strategicky důležitým, ale méně potřebným zemím. To je jen několik důvodů proč více než 60 % rozvojové pomoci není dostupných ve formě peněz použitelných na opravdové a urgentní rozvojové potřeby, jako je například zdraví a základní vzdělání.

Malí daňoví poplatníci v chudých zemích jsou nejvíce zatíženi

Kdyby země s nízkými příjmy upravily daně, posílily finanční správu a zrušily daňové úlevy pro nadnárodní investory tak, aby se podíl veřejných příjmů k hrubému domácímu produktu (12 % HDP v r. 2003) dorovnal na hladinu bohatých zemí (26 % HDP v roce 2003), zvýšil by se příjem jejich státního rozpočtu přibližně o 140 miliard USD ročně.

Pokud by neformální ekonomika byla kompletně zahrnutá do formální, zvýšil by se příjem z daní v rozvojových zemích o 285 miliard USD ročně. To sice není reálné, ale i částečná integrace by znamenala navýšení příjmu o mnoho miliard.

Světová banka – těžší z chudých

Od roku 1991 jsou každoročně čisté toky peněz (poskytnuté finance minus splátky minus úroky) z Mezinárodní banky pro obnovu a rozvoj (IBRD, část skupiny Světové banky pro výhodné úvěrování chudých států) do rozvojových zemí záporné. Od roku 2002 se stávají zápornými i čisté výdaje, takže IBRD už nijak nepřispívá k rozvojovým financím, nepočítáme-li vynaložené finanční prostředky na to, aby zajistila své pohledávky. Stejná situace je u regionálních rozvojových bank. Zde je problém, že kvůli podmíněnosti půjček a byrokracií si země, které pro půjčky od IBRD přicházejí v úvahu, nechťejí půjčovat, dokud mají přístup k soukromému trhu, i když to znamená platit větší úroky. Na druhou stranu, mnoho chudších zemí, které potřebují externí finanční výpomoc, nespĺňuje kritéria IBRD pro půjčky.

MMF ke svému přežití potřebuje krize

Jen velmi malou část finančních zdrojů půjčuje Mezinárodní měnový fond (MMF) prostřednictvím svého programu Dohoda o snížení chudoby a zvyšování růstu (PRGF) rozvojovým zemím. Ke konci roku 2004 představovaly stávající PRGF úvěry méně než 9 900 miliard USD neboli 10 % celkových nesplacených úvěrů MMF. V roce 2005 bylo na půjčování z PRGF schváleno necelých 500 milionů USD.

Mezinárodní měnový fond se také dostává na okraj dění při zabezpečování finančních zdrojů a likvidity rozvojových zemí. Kromě Turecka všechny hlavní ekonomiky s rozvíjejícími se trhy již splatily své dluhy a nepodléhají kontrole MMF. Jeho jedinou pravidelnou klientelou se tak staly nejchudší země, což je jen stěží dobrý základ pro instituci zřízenou pro zajišťování mezinárodní ekonomické stability. Tato situace přináší problémy samotnému MMF. Půjčování chudým nevytváří dostatečné příjmy pro zajištění chodu instituce a výplaty zaměstnancům. Fond je závislý především na krizových úvěrech rozvíjejícím se trhům, na nichž vydělává zhruba 800 milionů USD ročně, které potřebuje k zaplacení vlastních administrativních výdajů. Je ironií, že se finanční životaschopnost MMF stala závislou na finanční nestabilitě a krizích na rozvíjejících se trzích.

Soukromí dárce jsou štedřejší

Mezinárodní asociace pro rozvoj (IDA) je součástí Skupiny Světové banky a má na starosti mj. dary. Celková suma, kterou IDA vyplácí nejchudším zemím, je malá, v řádu 4-5 miliard USD. Když sečteme IDA a IBRD (Mezinárodní banka pro obnovu a rozvoj) dohromady, je příspěvek Světové banky k zahraničnímu financování rozvojových zemí záporný o cca 1,2 miliardy USD. Čisté toky peněz do subsaharské Afriky z IBRD jsou rovněž záporné. Od Světové banky jako celku jsou sice kladné, ale představují méně než 2 miliardy USD, asi 10 % toho, kolik je potřeba. V případě nejchudších rozvojových zemí činí finanční podpora poskytovaná Světovou bankou 3 miliardy USD, zatímco od soukromých dárců přichází 10 miliard.

Skryté náklady neférového obchodu

Obchodní omezení v bohatých zemích stojí rozvojové země okolo 100 miliard USD ročně. Subsaharská Afrika, nejchudší region na světě, na nich ztrácí okolo 2 miliard USD ročně, Indie a Čína více než 3 miliardy. To jsou pouze okamžité náklady. Z dlouhodobého pohledu jsou náklady díky ztraceným investičním možnostem a poklesu dynamiky ekonomiky daleko větší.

Investice tečou opačným směrem

Přímé zahraniční investice (FDI) mohou významně přispět k rozvoji a stále více politiků je považuje za nejvýznamnější prostředek v rozvojovém procesu. Od roku 1992 byly přímé zahraniční investice největším zdrojem toků peněz do rozvojových zemí. Tento tok byl ale silně koncentrován do skupiny zemí jako je Čína, Indie, Brazílie a Mexiko. Země subsaharské Afriky, kde je kapitálu nejvíce třeba, zaznamenaly malé investice. Navíc stále větší část „FDI“ se vynakládá na slučování podniků a akvizice, při kterých cizí firma získává stávající domácí firmu, tudíž nepřispívá k růstu výrobních kapacit ani nepřináší nové technologie. Příviv peněz z přímých investic doprovází jejich velký odliv, neboť zisk se vrací zpět do země investora. V subsaharské Africe je například průměrná návratnost zahraničních investic 24-30 % a v současnosti je přítok finančních zdrojů touto cestou vyrovnáván případně převyšován odlivem zisků existujících investic.

Daňové ráje

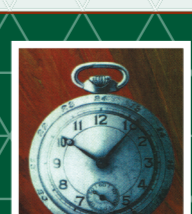
Více než 60 % mezinárodního obchodu dnes připadá na vnitřní obchod mezi vedlejšími společnostmi nadnárodních korporací. Velká část transakcí prochází daňovými ráji, které zahraničním společnostem poskytují utajení a nízké nebo nulové zdanění. Firmy tak mají obrovské možnosti, jak převést zisky z rozvojových zemí do těchto teritorií s nízkými daněmi. Nejjednodušší a nejvíce používaný způsob, jak to udělat, je skrze klamavé fakturace a falešné deklarované ceny. Firmy účtují vývozy pod cenou, dovozy nadhodnotí a vysoké zisky prokazují v daňových rájích na úkor zemí rozvojových, kde své zisky uměle snižují. Domácí a mezinárodní firmy z rozvojových zemí takto a podobnými způsoby ročně přesunou 200 až 350 miliard amerických dolarů. Tím rozvojové země přicházejí o značnou část svých daňových příjmů.

Nejbohatší neplatí daně

Okolo 11,5 tisíce miliard USD soukromého majetku nejbohatších mužů a žen na světě se v současnosti nachází v daňových rájích – z valné většiny nevykázaných a proto pravděpodobně ani nezdaněných v zemi svého původu. Pouhé zdanění těchto jedinců by dalece převážilo jakékoli realitické navýšení rozpočtů rozvojové pomoci. Nepochybně větší jmění se však ztratí v mezinárodních daňových únikcích firm: to by v celosvětovém úhrnu ročně vydělalo okolo 860 miliard amerických dolarů. Kdyby se tato částka zdanila 30ti procenty (světový průměr je 37,5 %), získalo by se 255 miliard: dost na to, aby se zaplatily Rozvojové cíle tisíciletí v celé své šíři. Jednoduše řečeno, k tomu, aby se okamžitě přijala opatření, která by snížila světovou chudobu na polovinu, by stačilo, aby ti velmi bohatí platili řádně daně.

ČESKO PROTI PROTI CHUDOBĚ

SOCIAL WATCH 2006
www.socialwatch.org